

Оригинални научни рад
Чланак примљен 23. 01. 2003.
УДК: 262. 12(497.16) : 949. 711 "14"

Катарина МИТРОВИЋ
Филозофски факултет
Београд

КОТОРСКИ БИСКУП МАРИН КОНТАРЕНО И СРПСКА ДЕСПОТОВИНА*

Међу прелатима на обали Зете у 15. веку најзначајније место заузимао је которски бискуп Марин Контарено (1429-1453).¹ О његовом животу и раду до доласка у Котор зна се врло мало. Д. Фарлати за њега каже да је рођен у Венецији и да је био из породице, која је била једна од најстаријих и најплеменитијих у Млечима. Та породица је својој отаџбини подарила више дуждева и велики број знаменитих људи («Venetiis natus e gente Contarena, inter patritias Venetas familias aeque vetustissima ac nobilissima, quae plures Duces, et viros innumerabiles omnium virtutum ac laudam genere clarissimos patriae dedit»)² У исправи од 10. јуна 1451. године, из које се сазнаје да се Марин Контарено кандидовао за упражњено место бискупа Вићенце, пише: «Reverendus pater dominus Marinus Contareno Episcopus catarensis quondam ser Danielis, qui fuit frater quondam ser Antonii Contareno procuratoris».³ Дакле, био је син извесног Данијела, који је био брат у то време већ покојног прокуратора Антонија. Овај је добро познат у историј-

* Рад настао као резултат рада на пројекту Министарства за науку, технологије и развој *Србија и суседи (Византија, Турска, Угарска и Италија) у XIV и XV веку* (Ев. бр. 1650).

¹ Марин је у которским документима увек означен као «Contareno». Да је то исто што и «Contarini» види J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta* у томовима који се односе на време од 1392. до 1453. године; Уп. такође О. J. Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München 2001, 368-371. Осим тога, у капитули коју је которска делегација донела у Колеђо 20. јула 1451. године, бискуп је за самог себе рекао: «Suplico Jo Marin Contarini...» J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta* (= AAV), Pars III, Tomus XXI, München 1975, 64-70 (n. 5716)

² D. Farlati, *Illyricum sacrum VI*, Venetis 1800, 460.

³ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 41 (n. 5697).

ским изворима с краја 14. и из прве половине 15. века. Тај «Antonius quondam Marini» био је од 1392. до 1397. године «sapiens ordinum», затим у периоду 1407-1415. «sapiens consilii», и на крају, у годинама 1417-1423, «procurator sapientes consilii». ⁴ Од 1426. године поново је био «sapiens consilii», а нешто касније и «procurator sapientes consilii». У исправи од 31. децембра 1444. године, међу «Electi Sapientes terre firme», наведен је и «Andreas Contareno quondam ser Antonii procuratoris». ⁵ Од 1445. до 1447. године исти Андреа Контарено јавља се у изворима као «sapiens terre firme». ⁶ По свему судећи, био је блиски рођак которског бискупа.

Чини се да долазак Марина Контарена на бискупску столицу у Котору није био случајан. Та венецијанска племићка лоза, подељена у многобројне огранке, била је увек присутна у Албанији. Већ пред крај 13. века њени чланови трговали су у јужној Албанији, док су у 14. веку важили за водећу трговачку кућу у Валони. Од 15. века поједини припадници ове породице налазили су се на важним функцијама у млетачком систему власти који се изграђивао на јужним обалама источног Јадрана. Провизор Микеле Контарини је 1392. године, заједно са Пјетром Квирином, запосео Драч. Извесни Бартоломео Контарини је 1409. био провизор Љеша, док је Албано Контарини био кнез и капетан Скадра 1416/1417. године, када је извршен катастарски попис скадарске области. Од 1408. до 1430. у Млетачкој Албанији деловала су тројица трговаца из ове породице: Мадалино, Пјетро и Ђовани. Углавном су трговали сољу у Љешу и тканинама у Валони, а понекад су обављали и чиновничке дужности. Клан Контаринија био је најмоћнији четрдесетих година 15. века. Павле Контарини био је 1445. кнез у Котору, а од 1449. и кнез у Скадру. Захарија Контарини био је 1444. потест Дриваста, док је Ђовани Контарини обављао дужност баила Драча око 1446. године. Том низу угледника прикључио се и Марин Контарено, једини припадник ове породице који је дошао на високи црквени положај. Велики успех ове фамилије објашњава се њиховим темељним познавањем земље, људи и језика и великим искуством које су стекли у трговини и односима са балканским великашима. ⁷

⁴ J. Valentini је објавио обиље грађе о Антонију Контарену у томовима који се односе на период од 1392. до 1426. године.

⁵ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XVIII, 279 (n. 5047).

⁶ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XIX, 20-22 (n. 5066), 24-26 (n. 5069), 26-29 (n. 5070), 38-41 (n. 5080), 42-46 (n. 5082), 47-50 (n. 5084), 51-51 (n. 5087), 56-57 (n. 5091), 57-60 (n. 5092), 60-62 (n. 5094), 69-70 (n. 5099), 71-73 (n. 5100), 74-75 (n. 5103), 78-79 (n. 5107), 82 (n. 5110), 84 (n. 5112), 148-149 (n. 5192), 158-160 (n. 5201), 236-238 (n. 5293), 253 (n. 5309), Pars III, Tomus XX, 1 (n. 5342), 9-10 (n. 5350), 26-28 (n. 5368), 28-29 (n. 5369), 143 (n. 5503), 143 (n. 5504), 200 (n. 5558), 204-205 (n. 5567), 237-239 (n. 5598), 276 (n. 5638).

⁷ O. J. Schmitt, *op.cit.*, 369-371.

I

Папа Мартин V поставио је 11. јуна 1429. године Марина Контарена за которског бискупа. Нови прелат није се одмах запутио у Котор, већ је за свог генералног викара одредио Ивана Палташића.⁸ Овај је, на основу овлашћења добијеног од бискупа 3. јула 1431. године, изабрао за свог заменика каноника Михаила Враћена,⁹ ректора цркве Свете Тројице, која се налазила у близини града.¹⁰ Марин Контарено појавио се у својој дијецези вероватно крајем 1430. или почетком наредне године, пошто су у фебруару и марту 1431. у Малом и Тајном которском већу донете одлуке чији је инспиратор сигурно био он. Чини се да је долазак Марина Контарена био срдачно прихваћен у Котору, можда и због његовог знаменитог порекла.¹¹ Све то не изненађује ако се има у виду стање какво је било за време два последња бискупа.

У време успостављања млетачке власти над Котором 1420. године бискуп је био Антон из Битонта, ранији опат старе бенедиктинске опатије Св. Ђорђа под Перастом. Он је умро у пролеће или лето 1421. године.¹² Наследио га је Рајмунд из Витерба, дугогодишњи гвардијан фрањевачког манастира у Котору. Умро је од куге већ у лето 1422, кад и први млетачки кнез Антонио деле Боколе. С овом годином започиње низ бискупа Млечана на челу которске дијецезе. Први од њих био је Франческо Павони, дотадашњи ректор парохије Св. Аполинара у Млецима. Бискуп је постао у јесен 1422. године, у време кад је за ванредног провизора изабран Марко Барбадиго. Павони је стигао у Котор тек за владе новог которског кнеза Стефана Квирина (1423-1425). Био је неуравнотежен и грамзив, што су савременици, посебно которска властела, приписивали његовом скромном грађанском пореклу.¹³ Није презао ни од тога да посегне за драгоценостима, те је из ризница најстаријих которских цркава узео много скупочених тканина, светих сасуда, богослужбених књига, па чак и десет златних и сребрних прстенова «*li qual iera de nostra dona*». У питању је било заветно прстење из колегијалне цркве Свете Марије, тзв. Collegiata, која је, по својој старини, значају и лепоти, долазила одмах иза катедралне цркве Св. Трипуна.¹⁴ Већину тих предмета Павони је дао свом зету да их прода у

⁸ O. Farlati, *op. cit.* VI, 460.

⁹ *Ibid*, 460.

¹⁰ «*aedi suburbane Sanctae Trinitatis rectorem*», *Ibid*, 460.

¹¹ A. Dabinović, *Kotor pod Mletačkom republikom (1420-1797)*, Zagreb 1934, 131.

¹² *Ibid*, 131.

¹³ *Ibid*, 132-133; И. Божић, *Которско-млетачки спорови око црквених драгоцености, Немирно Поморје XV века*, Београд 1979, (= Божић, *Которско-млетачки спорови*), 31-32.

¹⁴ I. Stjepčević, *Katedrala Sv. Tripuna u Kotoru*, Split 1938 (= Stjepčević, *Katedrala Sv. Tripuna*), 57-58.

Дубровнику и Млецима. Осим тога, по свом нахођењу постављао је и смењивао канонике, а свима онима који би изразили незадовољство његовим поступцима претио је екскомуникацијом. Како је овај прелат убрзо постао предмет сталних тужби которских грађана, Млетачки сенат одлучио је да га дискретно уклони из бискупије. Павонију је сугерисано да се нагоди са тадашњим бискупом Аргоса у Грчкој, млетачким властелином Секундом Нанијем. Мало потом, дошло је до замене дијецеза, на шта је папа Мартин V дао свој пристанак.¹⁵ Секундо Нани дочекан је у Котору с олакшањем. У то време которска бискупија имала је новчаних тешкоћа. Још се Павони непрестано жалио на недостатак новца, док се Секундо Нани, убрзо по свом доласку у Котор, задужио код трговца Марина Друшка, што је касније довело до судског спора.¹⁶ Нани је одмах испољио амбицију да загосподари свим земљама које су, према исправама чуваним у Бискупском архиву, некада припадале которској мензи. На то му је Сињорија 31. августа 1425. године поручила да од њега захтева да ћути о том питању.¹⁷ Секундо Нани је извршио реформу канониката. Нови статут которског каптола донет је 25. априла 1427. године. Одређено је да може бити највише 12 каноника. Сваки од њих добијао би пребенду у износу од 12 перпера.¹⁸ За разлику од свог наследника, Нани је био одвише слаб да спроведе у дело своје замашне идеје. Умро је у првој половини 1429, јер је Марин Контарено постављен за бискупа 11. јуна исте године «*per obitum D. Secundi ultimi Episcopi*».¹⁹

По доласку у Котор Марин Контарено је желео да реши два крупна проблема. Прво, да поправи лоше финансијско стање дијецезе, и друго, да воспостави њену јурисдикцију над католичким парохијама у Деспотовини. За решавање првог питања био је изузетно важан увид у приходе и расходе цркава и манастира у граду и дистрикту. Уз то, требало је водити рачуна да за прокураторе буду постављана лица која ће бити у стању да воде и чувају пописе црквене имовине и да се старају о њеном очувању и умножавању. Током 1431. године которска већа донела су већи број одлука које су имале за циљ завођење реда у которској цркви. Иако се у тим одлукама нигде не помиње име бискупа Марина Контарена, донете су по његовом налогу.

Последњег дана фебруара 1431. године Мало и Тајно которско веће закључило је да су црквама више него потребни свете сасуде, богослужбене књиге, свештеничке одежде и други предмети, без којих се не

¹⁵ Dabinović, *op. cit.*, 132-133; И. Божић, *Которско-млетачки спорови*, 31-34.

¹⁶ Dabinović, *op. cit.*, 133.

¹⁷ *Ibid.*, 133.

¹⁸ Farlati, *op. cit.* VI, 458-459.

¹⁹ *Ibid.*, 460.

може чинодејствовати.²⁰ Због тога је прокураторима свих цркава у граду и дистрикту наложено да, под претњом казне од 25 перпера, поведу бригу о приходима богомоља које су им поверене на старање, како би прикупљени новац био употребљен за изградњу, поправку и опскрбу самих цркава.²¹ Већ 5. марта већници оба Већа, наредили су свим паросима, опатима и ректорима да, под претњом казне од 25 перпера, израде и у градску канцеларију доставе попис свих добара својих цркава, тј. поседа, винограда, поља и кућа са свим правима, границама и уживаоцима, као и извештај о драгоценостима (сасудама, књигама, одежама), црквеним дужницима и свим завештањима учињеним црквама.²² Читав посао требало је да буде завршен до 23. априла исте године, тј. до Ђурђевдана. Тај «catasticum et inventarium generale» био би чуван у градској канцеларији, заједно са катастиком некретнина которског дистрикта, како се не би поново догодило да црквени поседи буду отуђени. Сутрадан, 6. марта 1431, та одлука прихваћена је у Великом већу.²³

У одлуци Малог већа од 6. априла 1431. године истакнуто је да сва властела и грађани Котора много држе до поштовања моштију блаженог мученика Св. Трипуна, као и до поштовања земних остатака других светитеља, верујући да управо те реликвије чувају град. Тај светац бдије и над «његовим прејасним господством дуждом венецијанским» и његовом влашћу над Котором. Стога је одлучено да каноници катедралне цркве плаћају једног капелана, који ће три пута недељно служити свету мису у солари-

²⁰ «jura Ecclesiae pereant, et Ecclesiae non fabricentur, ut decent, nec fulciantur calicibus, libris, paramentis, et aliis necessariis secundum conditionem et valorem introituum... vel debent continuo celebrari» *Statuta et Leges Civitatis Cathari*, Venetis 1616, 367-368 (= *Statuta Cathari*); Farlati, *op. cit.* VI, 460.

²¹ *Statuta Cathari* 368; Farlati, *op. cit.* VI, 460.

²² «dedisse in scriptis Cancellario civitatis Cathari omnes possessiones, vineas, campos, ac domus ipsarum Ecclesiarum, vel Monasteriorum ipsis commissarum, et commissorum, con suis juribus, confinibus, et pertinentiis, redditibus earum, et omnia et singula bona ipsarum Ecclesiarum, vel Monasteriorum, ut sunt calices, libri, paramenta, thuribula, et omnia alia ad Ecclesias sibi commissas spectantia, et pertinentia, ac debitores et legata ipsarum Ecclesiarum, vel Monasteriorum...» *Statuta Cathari* 368-369; Farlati, *op. cit.* VI, 460-461.

²³ Највероватније да је ова одредба само делимично спроведена у дело. Конкретне податке имамо само за опатију Св. Ђорђа код Пераста. Наиме, тамошњи опат Августин предао је попис добара свог манастира властима у Котору 22. априла исте године. Из тог пописа види се да је опатији било подложно 60 кућа у Перасту и некретнине у Костајници, Стрпу, Морињу, Ђурићима, Већебрду, Доњој Ластви, Столиву, Прчњу, Доброти, Дражеврту и Липцима. Р. Вуторас, *Опатија Св. Јурја код Пераста*, Загреб 1928, 20-23; Дабиновић, *op. cit.*, 134-135; И. Божић, *О јурисдикцију которске дијецезе у средњовековној Србији*, Немирно Поморје XV века, Београд 1979 (=Божић, *О јурисдикцију которске дијецезе*), 22-23.

јуму хора, где је стајао ковчежић са моштима Св. Трипуна. Капеланова годишња плата требало је да износи 15 перпера. Сваки каноник је био дужан да из својих средстава издвоји суму, сразмерну висини сопствених прихода. Та наредба прихваћена је и у Великом већу 23. априла 1431. године. Може се са сигурношћу тврдити да је иза доношења одлуке стајао бискуп Марин Контарено. Када је дошао у Котор катедрална црква Св. Трипуна била је запуштена и два пута раније покрадена од представника млетачке власти. Први пут, 1378. године, за време рата који је Република водила против Ђеновљана и угарског краља, када је заповедник млетачке флоте Ветор Пизани заузео Котор. Которани су касније успели да поврате само део уметничких предмета и моштију.²⁴ Други пут цркву је покрао бискуп Франческо Павони, који је из ње однео многе култне и друге вредне предмете.²⁵ Овакви поступци тешко су погађали которску властелу и грађане, који су долазили на поклоњење светачким моштима и на њих полагали прилоге, тако да је постојање култа Св. Трипуна доносило знатна новчана средства которској катедрали. У жељи да обнови углед цркве у којој је и сам столовао и да поврати поверење которских верника у млетачку власт и њене носиоце, Марин Контарено је покренуо доношење одлуке од 6. априла 1431. године. Током наредне деценије је и сам, у више наврата, даровао катедрали скупоцене уметничке предмете.

Последња у низу одлука које су имале за циљ побољшање материјалног положаја которске бискупије донета је у Малом већу 31. октобра 1431. године.²⁶ Већници су наредили двојици прокуратора опатије Св. Ђорђа да до Божића прикупе 100 которских грошева, који ће бити употребљени за поправку манастирске цркве. Наведено је да кров изнад соларија и хора прокишњава и да су степенице, које од морске обале воде до цркве, сасвим пропале, а управо се преко њих улазило у манастир.²⁷ Како би све то било брзо поправљено, сви садашњи и будући прокуратори, под претњом казне од 25 перпера, били су дужни да сваке године дају по 100 перпера: 50 о Божићу и 50 о Ивањдану, почевши од празника рођења Св. Јована Крститеља 1432. године. Ако би неки од прокуратора био кажњен због неизвршавања те наредбе, половина суме од 25 перпера ишла би манастиру а друга половина Которској општини. Под претњом казне, прокуратори су били дужни да начине попис свих манастирских прихода и расхода. Прекршилац би био одлучен од учешћа у градским свечаностима у току

²⁴ Божић, *Которско-млетачки спорови* 28-29.

²⁵ *Ibid*, 31-34.

²⁶ *Statuta Cathari* 379-383; Farlati, *op. cit.* VI, 461-462.

²⁷ «quae pluit in solarario, et choro ipsius Ecclesiae, devastis in ripa maris gradibus lapideis, per quos in Monasterium intratur...» *Statuta Cathari* 379-383; Farlati, *op. cit.* VI, 461-462.

једне године. Овај закон је од опата захтевао да у наредних годину дана пронађе свештеника који ће у манастирској цркви служити свету мису, крштавати, исповедати, причешћивати и вршити остале обреде, бринући се о добробити цркве.²⁸ Ова одредба је сутрадан, 1. новембра 1431. године, прихваћена у Великом већу.²⁹

Поред настојања да на постојећим имањима которских цркава и манастира уведе ред, бискуп Марин Контарено успео је да стекне и нове поседе који су доносили знатне приходе. Према Статуту Котора, цркве и манастири нису могли да поседују деонице земљишта у Грбљу, тј. црквена лица нису могла бити уживаоци «карата». Доласком Марина Контарена ова одредба је пренебрегнута. Већ у попису црквених имања из 1431. године, забележено је да црква Св. Марка ужива две земљишне парцеле на острву Св. Гаврила и три «карата» у Грбаљској жупи, који се могу засејати са 12 стара жита, уз напомену да су ови поседи стечени заузимањем пароха Трипа Паутинова.³⁰ Мало потом, међу уживаоцима «карата» у Грбљу појављује се лично бискуп Марин Контарено. Његове деонице налазиле су се на брду Мирцу. Судећи по висини годишњих прихода, радило се о већем комплексу земљишта. Сачуване су три исправе, које сведоче да је бискуп своје «карате» издавао под закуп појединим лицима. Најстарија од тих исправа носи датум од 22. септембра 1435. године. У њој се каже да је бискуп Контарено дао под закуп, на одређено време, Богоју Маршулићу своју парцелу Дријен, која се налазила на Мирцу, за 18 стари доброг и чистог жита, једну букилу сочива, букилу грашка и један стар ораха.³¹ У исправу од 26. октобра 1436. стоји да је бискуп изнајмио браћи Вучети и Петку Бурину, као и Гриљану Стојковићу, једно земљиште бискупије, које се зове Кућишта, за 11 стари жита и два «поклона» (ехениа), који су обично давани о Божићу и Ускрсу.³² Последња у низу ових исправа састављена је 5. октобра 1437. године. У њој се каже да је бискуп дао Грубацију Братуновићу и Богоју Маршулићу у закуп на пет година своје земље на горњем Мирцу, за чије уживање ће Грубације и Богоје лично доносити бискупу

²⁸ «uno Presbytero sufficienti ad baptizandum, celebrandas Missas, confitendum, communicandum, et alia divina officia celebrandum, custodiendum et bene tenendum dictam Ecclesiam et Monasterium» *Statuta Cathari* 379-383; Farlati, *op. cit.* VI, 461-462.

²⁹ Butorac, *op. cit.*, 20-21; Dabinović, *op. cit.*, 135-136.

³⁰ I. Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, Split 1941 (=Stjepčević, *Kotor i Grbalj*), 95 нап. 111.

³¹ «Reverendus in Christo pater et dominus dominus Marinus Contareno Dei et apostolice sedis gratia episcopus dignissimus catharensis nomine locationis ad tempus dedit locavit et affictavit... Bogoe Marsulich... unum suum terrenum positum ad vocatum drien... pro stariis decem et octo frumenti boni et nitidi ad mensuram lapidis et unam buchilam lenticum unam buchilam picolorum et uno stari nuchum...» Stjepčević, *Kotor i Grbalj* 95 нап. 112.

³² Stjepčević, *Kotor i Grbalj* 95 нап. 113.

сваке године у Котор 34 стара доброг и чистог жита, све орахе који ће родити на земљишту и по два «поклона» у току године.³³ У попису из 1431. наведено је да которски бискуп од изнајмљених «карата» који се налазе на Мирцу, у Грбаљској жупи, добија 38 стара годишње, као и да му стоје на располагању још неке парцеле које тек треба дати под закуп.³⁴ Нажалост, не постоје никакви подаци који би указивали на то када је и под којим околностима которски бискуп стекао право уживања «карата» у Грбаљској жупи. Наведени подаци недвосмислено показују да је енергични Марин Контарено увео ред у финансије которске дијецезе. Стицањем деоница земље у Грбљу, повећао је не само приходе бискупије већ и своје личне.

Други велики задатак Марина Контарена била је обнова јурисдикције которске бискупије над католичким парохијама у Деспотовини. То је продубљивало већ постојећи сукоб с барским надбискупом. Када су Которани дошли под власт Млетачке републике, потрудили су се да поврате некадашња права своје цркве у залеђу. Приликом закључења Скадарског мира између деспота Стефана Лазаревића и Млетачке републике 1423. године, Которска општина је од новог господара затражила да посредује код деспота, како би помогао да которска бискупија обнови јурисдикцију на територији српске државе. Млетачка влада је 4. маја 1424. године одговорила которским посланицима да ће се заузети код деспота за права которске цркве.³⁵ У време доласка Марина Контарена на чело которске бискупије вођени су интензивни преговори између Ђурђа Бранковића и представника млетачких власти око разграничења у Зети. У току преговора, понекад су дотицана и црквена питања. У тзв. «Изјавама» «господина» Ђурђа и Франческа Квирина, млетачког кнеза у Скадру, од 11. новембра 1426, наведено је да ће све дијецезе, манастири и цркве, сада на земљишту Републике, задржати права која су уживали у време Ђурђа II Страцимировића и Балше III.³⁶ У четвртој деценији 15. века преговори су вођени у три наврата: у јануару 1431. у Млецима, у новембру 1433. у Котору и у августу 1435. у Смедереву. Млетачко посланство у Србији предводио је сер Никола Мемо, који је 28. маја 1435. године добио упутства за вођење прегово-

³³ *Ibid*, 95-96 нап. 114.

³⁴ *Ibid*, 96 нап. 115.

³⁵ М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, изд. СКЗ, Београд 1994 (=Спремић, *Деспот Ђурађ*), 742.

³⁶ «... tutti vescovadi, habadie e gliesie, le qual son in el paexe e luogi de le prefeta signoria, habia tute soe iurisdicion e usanze in el territorio del prefato signor Zorzi como hano habudo in el tempo de misser Zorzi Strazimir e de misser Balsa» Текст уговора: J. Valentini, AAV, Pars II, Tomus XII, 286-291 (n. 3075); Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slovenstva i Mletačke republike* (= *Listine*) IX, Zagreb 1890, 14-17.

ра. Његову пратњу чинили су двојица Млечана и тројица домаћих људи, добрих познавалаца зетских прилика. То су били Лука Паутинов, которски трговац, Никола Спан, угледни промијар из околине Скадра, и Петар Малоншић, скадарски властелин. Деспотови преговарачи ни из далека нису били тако добро упућени у проблеме о којима су преговарали. Смедеревским споразумом извршено је територијално разграничење између Млетачке републике и Српске деспотовине. Једна од одредби овог споразума односила се на јурисдикцију которске бискупије у Деспотовини. Деспот се обавезао да помогне которском бискупу у обнови његових права над католичким црквама у Србији, под условом да папа одлучи да ли надлежност и приходи припадају которском бискупу или барском надбискупу. Ђурђу Бранковићу је стављено до знања да је православни митрополит у Зети вратио под своје окриље сва добра која су у прошлости припадала његовој епархији, тј. добио је сва права на млетачком земљишту. Смедеревски споразум закључен је 14. августа 1435. године.³⁷

Није познато како је папа одговорио, ни да ли је уопште решавао спор између которског бискупа и барског надбискупа. И. Божић је закључио да папа, ако је и донео некакву одлуку, онда је то « учинио у корист которског бискупа, не само зато што су та права од раније припадала которској дијецези већ и зато што се Марин Контарено истицао као одлучан присталица папе Евгенија IV, што је доцније и показао као непомирљиви противник базелских синодиста».³⁸ Не треба заборавити да је, као и которски бискуп, и Евгеније IV био Млечанин. Без обзира на став папе, наведена одредба Смедеревског уговора пружила је Марину Контарену правну основу за рад на организовању његове духовне и административне власти над католицима у Србији.

Још пре потписивања Смедеревског споразума, 20. јуна 1435. године, бискуп Марин Контарено одредио је за свог генералног викара у Деспотовини јањевског свештеника Андрију Кечевића «*super omnes ecclesias nostre diocesis Catarensis in partibus Sclavonie*». Међутим, овај је одбио поверену дужност, изговарајући се другим задужењима које има, између осталог и бројним обавезама које има према српском деспоту («*propter alia suas et illustris domini despoti Rascie plurimus occupationes*»). Због тога је Марин Контарено, документом од 26. новембра 1435. за свог новог викара «*super omnes ecclesias illarum partium Novimontis et Sclavonie*» одредио новобрдског пароха Тануша, на кога је привилегија и адресирана: «*venerabili viro presbytero Tanussio habitatori in Novo Monte diocesis caterensis*». Он је добио овлашћење да управља католичким клером и црквама у Де-

³⁷ Текст уговора: J. Valentini, AAV, Pars II, Tomus XV, 147-158 (n.3681); *Listine*, IX, 80-85.

³⁸ Божић, *О јурисдикцији которске дијецезе* 23.

спотовини, да прима тужбе, ислеђује и доноси пресуде и, када је потребно, замењује бискупа у канонским визитацијама. Бискуп је за себе задржао право апелације и поделе црквених положаја. Овим документом опозвани су сви раније одређени прокуратори, док је Тануш постављен за генералног и специјалног прокуратора, с овлашћењем да од цркава и свештенства у Србији убире приходе који припадају бискупу. Овај му је гарантовао, читавом својом имовином и имовином которске бискупије, да ће признати све његове рачуне и потврде о убраним приходима.³⁹ Привилегијом од 23. фебруара 1436. године Марин Контарено је утврдио начин додељивања цркава и њихових поседа појединим свештеницима. Иако је неколико месеци раније одбио да прими положај генералног викара, јањевски парох Андрија Кечевић сада је прихватио да буде постављен за ректора цркве Свете Марије у Кокеранцима («ecclesia Sancte Marie in Choheranci»), која се највероватније налазила у близини Јањева. Тај посед је Андрији Кечевићу додељен у Котору, по свим правилима западног феудалног обичаја: нови ректор је клекнуо пред бискупа, положивши своје руке у руке бискупове, а онда му је Контарено, као знак инвеституре, доделио златан прстен. Каноник Иван Палташић је у катедралној цркви Св. Трипуна обавио све формалности око увођења новог ректора у посед, заједно са свим правима и обавезама које из тога произилазе. Андрија Кечевић се свечано обавезао да ће бискупу исплаћивати приходе од цркве поверене му на старање. Свештеницима и верницима цркве Свете Марије наређено је да поштују новог ректора и да следе његове одлуке и упутства. Оне који би му се супротставили, ректор је могао да искључи из цркве. Ову привилегију саставио је которски канцелар Иван де Луксија, који је истовремено вршио и функцију бискуповог канцелара.⁴⁰

Не зна се тачно шта се догађало са новобрдским парохом Танушем после именованја за генералног викара которског бискупа у Деспотовини. Он је на томе положају био или врло кратко, или га је једноставно одбио, као и Андрија Кечевић. Само шест месеци доцније, 24. маја 1436. године, Марин Контарено је за свог новог прокуратора («procuratorem, actorem, factorem et negotiorum gestorem») поставио млетачког племића Антонија Мема. Поверен му је специјални задатак да иде код деспота Ђурђа и затражи да се которском бискупу обезбеде права која има над новобрдском и осталим католичким црквама у Србији. Бискуп је Мема овластио да од католичких верника убире дажбине, на које је которска дијецеза полагала право «и за прошлост, и за садашњост, и за будућност».⁴¹

³⁹ *Ibid*, 23-24.

⁴⁰ *Ibid*, 24-25.

⁴¹ *Ibid*, 25.

Сва наведена именована нису много помогла. Которани нису у Деспотовини били онако бројни и утицајни као у време Немањића. Већину становништва латинских колонија по градовима Деспотовине чинили су Дубровчани, чије црквене општине нису желеле да имају било каквих обавеза према которском бискупу, а нарочито не према Марину Контарену, који је представљао отелотворење политике Млетачке републике. Главном експоненту интереса Венеције није био наклоњен ни деспот Ђурађ Бранковић, иако су га политички разлози нагнали да се стално споразумева са Млечанима. Мада барски надбискуп није био личност од већег значаја и само је номинално, по старешинству, био изнад которског бискупа, деспот је свакако њему био више наклоњен. Најчешће је биран из редова домаћих људи, добро је познавао прилике у својој дијецези, држао је до локалних традиција и сарадње са православним становништвом. Осим тога, барски надбискуп је у то време био поданик деспота Ђурђа.⁴² Велики планови Марина Контарена у вези с обновом јурисдикције которске бискупије у Србији нису дали резултата.

II

Упоредо са настојањем да заведе ред у црквеним финансијама и васпостави јурисдикцију которске бискупије над католичким парохијама у Србији, бискуп Марин Контарено трудио се да у самом Котору и дијецези спроведе строгу црквену дисциплину. У граду је од давнина постојао обичај одржавања недељних сајмова, а которски трговци се нису устручавали да своје послове обављају чак и на велике црквене празнике. Сељаци из околине доносили су своје производе на которску пијацу недељом, а често би присуствовали и богослужењу у некој од которских цркава. Пошто се недељом у Котору окупљало мноштво света из ближег и даљег подручја, кнез је баш тога дана, под сводовима своје палате, доносио пресуде у грађанским парницама, нарочито у случајевима када су један или оба парничара били из околине. Често се дешавало да је кнез недељом судио и у кривичним споровима, у присуству окупљеног народа. Тако је недељни дан све више губио свој свечани и верски карактер и претварао се у обичан пазарни дан.

То је сметало енергичном и строгом бискупу Марину Контарену. Утицао је на которског кнеза Лоренца Ветурија да 1. јануара 1435. године изда наредбу, која је, под претњом епитимије и велике новчане казне, забрањивала свим житељима Котора и околине да се баве трговачким пословима на велике црквене празнике. У тој наредби било је јасно одређено о којим се празницима ради. Поред највећих хришћанских празника, Божи-

⁴² Спремић, *Деспот Ђурађ* 742-743.

ћа, Ускрса, Вазнесења Господњег, Духова, празника Обрезања Господа Исуса Христа, празника Рођења и Вазнесења Пресвете Богородице, било је одређено да се светкује још двадесетак празника. Пошто ова наредба није дала резултата, 12. децембра 1436. године бискуп Марин Контарено и нови которски кнез Павле Контарено издали су одредбу, која је поновно забрањивала свим становницима Котора да недељом и на велике празнике раде, купују и продају. Била је дозвољена само трговина хлебом, вином, месом, рибом и маслинама, као и још неким животним намирницама, које су се користиле свакодневно. Листа празника истакнута је изнад главног улаза у катедралу. Уочи сваке од ових светковина, звона са цркве Св. Трипуна два пута су најављивала да је наредни дан нерадан.⁴³

Чини се, ипак, да наведене одредбе нису стриктно поштоване. Због тога се почетком 1443. године бискуп Марин Контарено наново zaloжио за спровођење забране одржавања сајмова недељом и на велике празнике. Отвореност которске тржнице могла је имати негативних последица и по безбедност града, нарочито у временима ратних сукоба у Зети, пошто се није вршила детаљна контрола улазака и излазака. У току 1442. и 1443. године босански војвода Стефан Вукчић-Косача ратовао је против Млечана, са жељом да заузме Бар и Будву. Баш у току зиме 1442/1443. у Котору је деловао фрањевачки проповедник Никола из Задра, за кога је Д. Фарлати навео да је био човек «изврсне светости и учености». Држао је ватрене говоре, у којима је претио пакленим мукама и вечним проклетством, свима онима који би се огрешили о светињу недељног дана. Његове претње узбуркале су духове которских племића и грађана, те су почели да преиспитују своје дотадашње поступке.⁴⁴ И док су са предикаонице катедралне цркве одзвањале те проповеди, бискуп Контарено је полако припремао терен за спровођење својих намера у дело.

Мало веће града Котора састало се 21. марта 1443. године у намери да донесе одредбу која би неопозиво забрањивала одржавање недељних сајмова. Није било лако донети такву одлуку, јер су сајмови били важна ставка у економском животу града, посебно у време незадрживог опадања которске привреде. Они су играли битну улогу и у друштвеном животу которских житеља, тј. постали су део традиције, која се није могла лако избрисати. Према томе, није било могуће укинути недељне сајмове, а да то не изазове незадовољство Которана и становника залеђа. Та чињеница вероватно објашњава одсуство са седнице двојице градских судија, који су свој недолазак објаснили наводном болешћу, док је био присутан само судија Лука Јакоња. Од четворице чланова Малог већа, двојица се нису поја-

⁴³ *Statuta Cathari* 397-402.

⁴⁴ Farlati, *op. cit.* VI, 463-464.

вила, изговарајући се на пречац искрслим обавезама.⁴⁵ Почетак седнице омео је долазак делегације которских племића и грађана, који су молили да већници и судија не изгласају забрану, јер би то довело до пропасти которског трга. Которске делегације су се низале, онемогућавајући доношење одлуке, све до тренутка када се у свечаној дворани појавио лично бискуп Марин Контарено у пратњи Николе Задарског. Њих двојица су још једном запретили вечитим проклетством свим становницима Котора који би се огрешили о светињу празничних дана, тј. који би чинили нешто против страха Божјег и части света («*contra timorem Dei et honorem mundi*»). Затим је донета одлука која је свим которским грађанима и странцима настављеним у граду забрањивала да недељом држе отворене трговине и апотеке (осим једне апотеке у којој су продавани најнеопходнији лекови), као и да на тај дан тргују, купују, продају, укрцавају или искрцавају бродове.⁴⁶ Недељом су се могли куповати и продавати само производи који су се користили у свакодневnoj исхрани (хлеб, вино, уље, месо, јаја, воће, маслине), као и дрва за огрев. Тог дана су се смели истоварати само бродови који су превозили такав терет. Те намирнице су се могле куповати само за личну употребу, а не за препродају.⁴⁷ Осим тога, у време бербе било је дозвољено да се ради и недељом, како грожђе не би пропадало.⁴⁸ На крају, одлучено је да се сајам убудуће одржава суботом, а да кнез судске парнице води петком ујутро.⁴⁹ У међувремену, крајем тридесетих година, док је трајало доношење тога закона, бискуп Марин Контарено нашао је времена да се посвети и пословима од општег црквеног значаја.

У настојању да неутралише утицај својих противника, базелских синодиста, папа Евгеније IV оживео је планове за закључење уније с источном хришћанском црквом. У априлу 1438. сазвао је сабор у Ферари, чије је заседање почетком наредне године пренето у Фиренцу. Упркос многим спорним питањима, као што су «*filioque*» и доктрина о папској супре-

⁴⁵ *Ibid*, 463.

⁴⁶ «...aliquis Nobilis, Civis, Comitativus, aut forensis in die Domin. non audeat tenere, nec teneri facere aliquam stationem, seu apothecam apertam, excepta apotheca speciarum pro medicinis necessariis solummodo vendendis, nec aliquis possit in tali die emere, vel vendere, nec onerare, et exonerare barchas, zopolos, aut navigia...» Farlati, *op. cit.* VI, 463-465.

⁴⁷ «... excepto quod quilibet possit emere vinum et oleum ad minutum, panem, et ligna ab igne, carnes ad macellum, pullos, capretos, agnos, ova, fructus, olera, et alias res necessarias victui quotidiano, quae ducentur per terram ad vendendum de foris in platea, et non pro incapando, conservando, aut revendendo...» Farlati, *op. cit.* VI, 463-465.

⁴⁸ «Item tempore vindemiarum, ne uvae perdentur, si necessitas contigerit, laborare non sit vetitum...» Farlati, *op. cit.* VI, 463-465.

⁴⁹ Farlati, *op. cit.* VI, 463-465; Dabinović, *op. cit.*, 82-83, 136-137.

матији, Грци су, након смрти цариградског патријарха Јосифа II, прихватили унију, задржавши свој обред и признавши неодређено формулисан папски примат. Унија је свечано проглашена у флорентинској катедрали 6. јула 1439. године.⁵⁰ Дуго је било нејасно да ли је највећи которски бискуп 15. века, одани присталица папе Евгенија IV, учествовао у раду Флорентинског сабора. Још је Антун Дабиновић сматрао да се рад на доношењу закона о забрани одржавања недељних сајмова одужио због тога што је бискуп једно време био одсутан из Котора, јер се прикључио раду Флорентинског сабора.⁵¹ Иван Божић је изричито навео да је Марин Контарено био присутан на сабору у Фиренци.⁵² Код Д. Фарлатија има податак да је извесни Винћенцо Марија Дабикије написао да је Марин Контарено 1439. године учествовао у раду Флорентинског сабора и да је био велики противник базелских синодиста. Истина, Контаренов потпис не налази се на Декрету о уједињењу «*Laetentur coeli*» од 6. јула 1439. Д. Фарлати је истакао да никога не треба да чуди што се имена бројних учесника сабора ту не налазе, пошто су се многи учесници разишли пре завршетка свечаности затварања сабора и проглашења уније.⁵³ Према томе, може се тврдити да је которски бискуп Марин Контарено учествовао у раду Флорентинског сабора. По повратку у Котор, посветио се сређивању локалних црквених прилика.

Недалеко од Котора налазила се опатија Св. Ђорђа код Пераста. Била је један од ретких манастира, коме је Марин Контарено од почетка самог епископата поклонио велику пажњу. Пошто су одредбом од 31. октобра 1431. године манастирски приходи доведени у ред, (износили су око 150 златних форинти годишње),⁵⁴ бискуп Контарено је настојао да у опатији окупи већи број ваљаних редовника. Још од 1410. године опат манастира био је бенедиктинац Августин де Ескуло, пореклом из града Аско-

⁵⁰ М. Спремић, *Срби и Флорентинска унија црква 1439. године*, Зборник радова Византолошког института 24-25 (1986), 413-422.

⁵¹ Dabinović, *op. cit.*, 136-137.

⁵² Историја Црне Горе II/2, Титоград 1970 (= ИЦГ II/2), 170-171; Божић, *О јурисдикцији которске дијацезе* 23.

⁵³ «Vicentius Maria Dabichius auctor est Marinum anno 1439. interfuisse Concilio Florentino, et vix alium fuisse, qui contra Basileenses schismaticos ab Eugenio IV, fidentibus steterit ac generosius. Abset quidem eius nomen a subscriptionibus Episcoporum Decreto Eugenio Unionis: Laetentur Coeli etc. Sed animadvertenda est nota post ipsas subscriptiones apposita: Nemo autem mirari debet, cur plures Patrum subscriptiones non sint; nam ultima sessione celebrata, multi, priusquam huiusmodi subscriptio fieret, discesserunt» Farlati, *op. cit.* VI, 462-463.

⁵⁴ Butorac, *op. cit.*, 25.

лија у Апулији.⁵⁵ Године 1434. први пут је поменут капелан Св. Ђорђа – презвитер Тома Пасквали.⁵⁶ Три године касније помиње се капелан Никола Брелан, кога је 1437. бискуп Марин Контарено узео у заштиту, наредивши опату Августину да га поштено исплати за његов рад.⁵⁷ Колико је бискуп Контарено држао до достојанства те старе опатије, сведочи податак да је 13. јануара 1438. године, на празник преноса моштију Св. Трипуна,⁵⁸ позвао опата Августина да у которској катедрали служи свету мису.⁵⁹ Највероватније је опат Августин умро те године. На залагање дубровачког надбискупа, фрањевца Антонија из Реата, папа Евгеније IV је исправом од 7. јула 1438. за опата Св. Ђорђа поставио Трипа Лампрова Болицу, пошто се бискуп Контарено са тим претходно сложио.⁶⁰ Трипо Лампров Болица био је которски племић и лаик, а бенедиктински монах је постао само да би могао да дође на чело опатије Св. Ђорђа. Пре него што је именован за опата, разговарао је са Марином Контареном, који је нашао да је добар кандидат за настојника једног манастира због свог солидног знања латинског језика.⁶¹ Велика свечаност Боличиног заређења за бенедиктинског редовника одржана је 8. октобра 1438. године у Котору, а њој је присуствовао и сам кнез Павле Контарено. Том приликом бискуп је запретио екскомуникацијом свима онима који би новог бенедиктинца могли да омету у уживању његових права. Четири дана касније, 12. октобра, Трипо Лампров Болица постављен је за опата Св. Ђорђа и уведен у посед свих манастирских права и прихода.⁶²

Пошто је постао опат, изгледало је да ће се Болица бринути о свом манастиру, јер се већ крајем 1438. године обратио млетачком Сенату и дужду Франческу Фоскарију, истичући да су од опатије Св. Ђорђа отргнути многи поседи, који су јој раније припадали. Дужд је на ову жалбу одговорио писмом од 11. јануара 1439. године, у коме је од кнеза Албана Сегреда захтевао да Пераштанима, потчињеним опатији Св. Ђорђа, укупно 155 кућа, дозволи да обрађују и окопавају своје старе винограде, али не и да саде нове, и то због тога што су доказали своју верност млетачким властима, према којима су уредно намиривали све своје обавезе.⁶³ Међутим, убрзо се

⁵⁵ *Ibid*, 19.

⁵⁶ Farlati, *op. cit.* VI, 462.

⁵⁷ Butorac, *op. cit.*, 19.

⁵⁸ По предању, *translatio* моштију Св. Трипуна одиграо се 13. јануара 809. године.

⁵⁹ Butorac, *op. cit.*, 19.

⁶⁰ «...anno 1438. aliud Eugenii diploma accepisset dat. 7. id. Julii, quo Triphonem de Lampso Bolizzam in locum Thomae surrogaret, is Marino negotium conficiendum permisit» Farlati, *op. cit.* VI, 462-463.

⁶¹ Butorac, *op. cit.*, 24.

⁶² *Ibid*, 24-25.

⁶³ Farlati, *op. cit.* VI, 463.

показало да се Трипо Лампров Болица понајмање занимао за добробит манастира. Одао се распусном животу, немилице трошећи манастирске приходе. Више пута су га позивали на црквени суд, неколико бискупа издало му је забрану чинодејствовања, био је чак и екскомунициран, али се цела афера завршила тек његовом смрћу 8. јуна 1485. године.⁶⁴ Без обзира на непримерно понашање опата Болице, бискуп Контарено је настојао да опатији врати стари углед. Он је 2. септембра 1447. године, «на молбе опата и монаха а на славу Господњу и част Преблажене Богоневесте Марије и Светог Ђорђа», осветио поправљену и дограђену цркву манастира Св. Ђорђа, у којој су биле похрањене мошти Св. Абдона и Св. Сенена.⁶⁵

Бискуп Марин Контарено играо је запажену улогу не само у црквеном, већ и политичком животу Котора, а једно време, након смрти кнеза Леонарда Бемба крајем 1444. или почетком 1445. године, био је которски кнез. У примерку Которског статута, који се чува у Библиотеци ЈАЗУ, на страни 441, налази се рукописна белешка из које се види да је Марин Контарено обављао дужност привременог которског кнеза од 29. марта 1445. до 22. јуна 1446. године.⁶⁶ Ти месеци били су испуњени великим превирањима у которској околини, до којих је дошло након окончања Дуге војне и обнове Српске деспотовине, када је деспот Ђурађ Бранковић желео да обнови власт у приморским деловима своје државе.

Када су се 2. априла 1445. године код Новог појавиле четири галије арагонског краља Алфонса, који је претендовао на угарску круну и ширење на Балкану, млетачке власти у Котору захватила је паника. Убрзо су се прочуле вести о доласку још 20 арагонских галија.⁶⁷ Овим гестом краљ Алфонс је желео да изврши притисак на Млечане и босанског краља. Млетачки сенат је брзо реаговао и већ 17. априла 1445. издао одговарајуће инструкције генералном капетану Јадранског мора. Из овог документа сазнаје се да се бискуп Марин Контарено, као привремени которски кнез, обратио Сињорији, извештавајући о доласку арагонских лађа и узнемирености коју су изазвале у Котору и околини. Сенат је одлучио да као испомоћ заповеднику Јадранског мора упути извесног Тому из Реате. Њима двојици наложено је да увек буду приправни за борбу и да ангажују довољан број плаћеника («*repsauri*»). Такође им је речено да се, у случају потребе, одмах врате у Истру.⁶⁸ Из представке коју су которски посланици доставили у Млетке 11. јула 1446. године сазнаје се да су се Которани, притиснути

⁶⁴ Butorac, *op. cit.*, 24-30; Dabinović, *op. cit.*, 136.

⁶⁵ Farlati, *op. cit.* VI, 465.

⁶⁶ Dabinović, *op. cit.*, 91.

⁶⁷ I. Stjepčević, *Prevlaka*, Zagreb 1930, 29; Dabinović, *op. cit.*, 32-33.

⁶⁸ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XIX, 53-54 (n. 5088).

страхом од арагонског бродовља, у априлу 1445. обратили Стефаници Црнојевићу, његовом сину и браћи, са молбом да их узму под своју заштиту. При том су сматрали да не чине ништа супротно млетачким законима, пошто је и Стефаница био поданик Сињорије. Том приликом Которани су поклонили Стефаници Црнојевићу печу квантинског платна у вредности од 32 дуката.⁶⁹ Напета ситуација разрешена је закључењем мира између војводе Стефана Вукчића и Млечана 23. августа 1445. године.⁷⁰

Од тренутка свог доласка у Котор, бискуп Марин Контарено поклањао је велику пажњу катедралној цркви Св. Трипуна. За време његовог епископата црква је украшена златном олтарском палом, израђеном по узору на чувену *Pala d' oro*, која се налази у цркви Св. Марка у Венецији. Почетак израде овог уметничког дела пада у 1437. годину. Посао је завршен тек око 1453. године.⁷¹ Док су трајали радови на унутрашњој декорацији, Марин Контарено је повељом од 31. марта 1446. године поконио катедрале неколико културних предмета, изузетне уметничке лепоте и велике материјалне вредности. Међу предметима које је бискуп «за сва времена» завештао цркви посебно се истиче делимично позлаћен сребрни крст, украшен представама Исуса Христа, Богородице, Св. Јована Богослова и Св. Арханђела Михаила. Ту су још и сребрни калеш, сребрни крчаг за воду, сребрна посуда за хостију, сталак од кристала са честицама моштију Св. Вартоломеја и два кристална свећњака. Неки од ових предмета и данас се чувају у ризници катедрале Св. Трипуна.⁷² У својој даровници бискуп је истакао да је од свог доласка у Котор много радио на обнови градске катедрале. Посебну пажњу поконио је бискупском двору и његовим поседи-ма, пошто их је затекао у лошем стању. Бискупска палата била је у рушевинама, док су имања била запуштена и необрађена. Подигао је палату готово из темеља, дозираваши у њој црквицу посвећену Св. Јерониму, док је поседе, нарочито винограде, обновио и удвостручио приходе.⁷³

⁶⁹ «Et non parendo avize conte e ai Zentilomeni de Cataro esser sufficienti a tanta armada quanta se devolgava vegnir domando auxilio bexognando a Stipaniza dezerno colli gradelli che sono prouixonadi de la vostra Signoria..... viceconte e i Zentilomeni la granda proferta del dito Stepaniza, i dono do peze de pano quarantin tutto de uno mercadante per ducali 32. liquali non e pagadi...» J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XIX, 184-188 (n. 5232). Квантинско платно било је сачињено од 40 снопова по 40 нити, тј. било је мале ширине и прилично јевтино. Д. Динић-Кнежевић, *Тканине у привреди средњовековног Дубровника*, Београд 1982, 115.

⁷⁰ Текст уговора: *Listine IX*, 226-229; ИЦГ II/2, 211 (И. Божић).

⁷¹ Stjerčević, *Katedrala Sv. Tripuna* 16-17; ИЦГ II/2, 237 (И. Божић).

⁷² Stjerčević, *Katedrala Sv. Tripuna* 17-18; Божић, *Которско-млетачки спорови* 34-35.

⁷³ «Ultra beneficia que prefatus R. Dominus episcopus fecit et intulit episcopatu catari et possessionibus suis quem episcopatum et possessiones reperit ruinatedum et incultas epi-

Иако је у периоду од закључења Смедеревског уговора 1435. до избијања Грбальске буне 1448. године, Марин Контарено свесрдно радио на духовној и материјалној обнови которске цркве, током четрдесетих година, у више наврата, покушао је да трајно напусти Котор. Најпре је 28. септембра 1443. конкурисао за упражњено место бискупа Тревиза.⁷⁴ Већ наредне године био је кандидат за надбискупа Крита,⁷⁵ а 1447. за бискупа града Фелтра у Италији.⁷⁶ Пошто му није пошло за руком да оствари своје планове, остао је у Котору, радећи на преобраћању на католицизам православног живља из околине.

У представци коју је которска делегација 11. јула 1446. године доставила млетачком Сенату, поред многих других, поменута су и неколика црквена питања. Которани су се најпре пожалили на понашање Мојсија Буфарелиса, ректора цркве Свете Марије од Реке (Колеђата), који је занемарио своје духовне обавезе. Затим је наведено да у которској околини, насељеној влаштакима, постоји неколико запуштених цркава у које свештеници ретко навраћају. Због тога локално становништво, тек повремено, присуствује светој служби, а често се дешава да појединац умре без последње исповести и причеста. Сенат је одговорио да се у те цркве морају довести парохијски свештеници, који би у њима стално боравили и редовно обављали своје пастирске дужности.⁷⁷ Которска делегација предочила је Сињорији да у которском залеђу постоји већи број словенских свештеника који су «шизматички». Због тога се од Сената тражило да одобри которском бискупу и кнезу да донесу одлуку о протеривању православних свештеника, у чије парохије би потом били доведени латински жупници. Сенат и дужд одговорили су да ће они свакако писати бискупу и кнезу, али да се залажу да преобраћање православног живља буде изведено не све одједном, већ полако, на прикладан начин, због великог броја «шизматика», како их такав поступак не би натерао да учине нешто «неприкладно».⁷⁸

scopatum quasi totum fabricando de nove et in ipso capellam ad honorem gloriosi confessoris Jeronimi construedo et dedicando ac colendo et cultivando vineas et possessiones ipsius episcopatus in duplum eius quam ipsas reperit in ipsius sui episcopatus introitu» Stjepčević, *Katedrala Sv. Tripuna* 78, нап. 126.

⁷⁴ J. Valentini AAV, Pars III, Tomus XVIII, 77-78 (n. 4879).

⁷⁵ *Ibid*, 279 (n. 5048)

⁷⁶ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XIX, 254 (n. 5312).

⁷⁷ Farlati, *op. cit.* VI, 465.

⁷⁸ «...quod circa rem istam scribemus Reuerendo domino Episcopo, et etiam Rectori nostro, ut per illos mediores modos, qui eis videantur provideant mutare illos sismaticos, non tamen omnes in una vice, sed paulatim in dextro modo, ne forte ob magnum nume-

Према томе, бискуп Марин Контарено не само да је настојао да међу католичким становништвом спроведе строгу црквену дисциплину, већ је имао планова и за преобраћање православног живља из которског дистрикта, у чему је уживао пуну подршку млетачких власти и которске властеле и грађана. Пошто су «своју заштиту од неправде сељаци уједно везивали за одбрану православља»,⁷⁹ такви поступци изазивали су њихов отпор и били један од главних узрока избијања Грбальске буне 1448. године.

III

Након обнове Деспотовине, Ђурађ Бранковић није одмах предузимао војне акције против Млечана, који су узурпирали његове поседе у Доњој Зети. На тај корак одлучио се тек 1448. године. Почетком јуна његов војвода Алтоман стигао је с војском у подручје изнад Грбља, улогоривши се на месту које је било удаљено од Котора само четири миље. Не обазирјући се на обавезе које су имали према Млечанима, Црнојевићи су допустили пролаз трупима српског деспота преко своје територије. Два дана по доласку, војвода Алтоман је нагласио которском кнезу Ђакому Морозинију да нема намеру да угрожава млетачке поседе, већ да жели само да поврати места која су раније припадала деспоту. Пошто је кнез одговорио да не поседује овлашћење за давање конкретног одговора, српске снаге запоселе су подручје Луштице, Богдашића и Љешевића. Појава деспотове војске на границама которског дистрикта била је повод за избијање Грбальске буне, која се потом пренела и на подручје Светомихаљске метохије. Побуњени сељаци немилици су уништавали винограде Которана, стижући до самих градских зидина.⁸⁰ За становнике Котора наступили су тешки дани, јер су многи од њих остали без прихода са имања, која су се налазила на побуњеном подручју. У деликатној ситуацији бискуп Марин Контарено узео је поново учешћа у политичком животу. Појавио се у улози посредника у преговорима, које је Млетачка република водила са Стефаницом Црнојевићем и которским грађанима. Већ у јулу 1448. стигло је у Венецију посланство, које су чинила тројица которских племића, предвођених бискупом Контареном. Млетачки сенатори су 12. јула хладно констатовали да је приспела делегација са некаквим молбама, које су у великом броју већ прегледане.⁸¹ Није позната даља судбина тог посланства. По свему судећи, убрзо се вратило кући.

rum Illorum Sismaticorum aliquod inconveniens sequatur» J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XIX, 184-188 (n. 5232).

⁷⁹ ИЦГ II/2, 213 (И. Божић).

⁸⁰ Dabinović, *op. cit.*, 35; Stjepčević, *Kotor i Grbalj*, 71-72; ИЦГ II/2, 215-216 (И. Божић).

⁸¹ «...cum aliquibus capitulis, ad quorum magnam partem iam provisum est» J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XX, 42-43 (n.5381); *Listine*, IX, 274.

Две године касније, Марин Контарено нашао се поново на челу једног посланства. Био је посредник у преговорима између млетачког Сената и Стефанице Црнојевића, који је након једног неспоразума са војводом Алтоманом, желео да се врати под окриље Млетачке републике. Чини се да су везе између которског бискупа и горњозетског војводе биле много старијег датума. Још у априлу 1445. године, у време појаве четири арагонске галије у заливу подно Новог и опште панике која је захватила млетачке власти у том делу Јадрана, бискуп Марин Контарено, као привремени которски кнез, позвао је у помоћ Стефаницу Црнојевића и његову браћу. Стога се не чини случајним да се овога пута појавио као главни заступник Стефаничиних интереса пред Сињоријом. Посланици су од 2. до 4. јула 1451. у Колеђу указали на недаће које су се надвиле над которским подручјем током последње три године, због побуне грбаљских сељака. Једино избегавање од тренутних зала Которани су видели у помирењу са Стефаном Црнојевићем. Уједно, то би био и начин да се Котор сачува под млетачком влашћу. У молби је Стефан Црнојевић тражио да му буду опроштени сви напади и увреде које је нанео Републици. Заузврат, обећао је да ће са својим људима добровољно служити два месеца у било ком делу Млетачке Албаније, ако то буду захтевале власти у Венецији. Уз то, тражио је да му буде додељена титула млетачког капетана у Горњој Зети и да добије провизију од 600 дуката годишње. Он би своју верност Републици исказивао тако што би которском кнезу даровао два јастреба годишње. Поред тога, тражио је да му буде додељена једна кућа у Котору, у којој би становао са браћом и цариницима. За своју браћу и двојицу племића тражио је провизију од по 600 перпера. Ако би Република закључила мир с деспотом Ђурђем Бранковићем или неким од господара Босне или Албаније, њиме је требало да буду обухваћени и Стефан Црнојевић, његова браћа и наследници. У време ратних сукоба, млетачки ректори не би смели да пружају никакво уточиште и помоћ Стефановим непријатељима. На крају, Стефан Црнојевић је од Сената тражио да се код херцега Стефана Вукчића заложу за ослобађање његовог сина Ивана.⁸² Сенатори су одговорили позитивно на све захтеве, о чему је дужд Франческо Фоскари издао свечану повељу 17. јула 1451. године. Једини услов који је Република поставила, био је да Стефаница угуши Грбаљску буну. Тек тада би се отпочело са исплатом провизије од 500 дуката њему, док би његова браћа добијала по 500 перпера као 1448. године.⁸³ Стефан Црнојевић би и у будуће требало да води рачуна о миру на том подручју. Ако би се неко место побунило против млетачких власти, морао би са својим људима да угуши побуну.⁸⁴

⁸² J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 46-51 (n. 5707); *Listine*, IX, 381-385.

⁸³ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XX, 22-23 (n. 5362)

⁸⁴ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 61-64 (n. 5715).

Остало је још само да Стефаница ратификује овај уговор, али до тога није одмах дошло, због проблема у самом дому Црнојевића.⁸⁵ Разлози који су довели до несугласица међу Црнојевићима, као и сам ток тога сукоба нису познати. Стефаница је успео да се обрачуна са својом браћом и да се наметне као неоспорни господар Горње Зете, с чим су се млетачке власти у потпуности сагласиле. Стога је у Колеђу 3. децембра 1451. године одлучено да Стефаници и његовим наследницима буде додељена годишња провизија од 600 дуката, која не би била исплаћивана одједном, већ по 50 дуката месечно. Услов који су Млечани поставили био је исти као и пре шест месеци – Стефаница је морао да угуши Грбаљску буну.⁸⁶

Да је Марин Контарено уживао одређени углед код млетачких власти и да је у својим дипломатским акцијама енергично иступао, сведочи одлука Сената од 4. јула 1451. године, којом се одобрава да у Котор буде упућена једна галеота са 18 редова весала. Била би наоружана о трошку которске благајне и требало је да буде коришћена за борбу против кријумчарења у Которском заливу. Изричито је наведено да је то учињено на захтев которског бискупа и градских посланика.⁸⁷

У јулу 1451. године бискуп Марин Контарено и племић Лука Пасквили донели су у Млетке још једну представку, која је у Колеђу разматрана 20. јула. У 14 тачака Которани су изложили проблеме који су их притискали. Највећи број захтева односио се на побуњене грбаљске сељаци. Молили су Сенат да од њих не захтева да плаћају дажбине уместо грбаљских побуњеника, јер им је тај новац био потребан за издржавање учитеља. Потом су тражили да им се одобри да своју земљу у ослобођеним деловима которског дистрикта слободно издају под закуп, као и да се Дубровчанима забрани извоз дрвета са которске територије. Тражено је и да се поруше куће које су бесправно подигнуте на земљаним бедемима лучког трга, пошто се чинило да њихово постојање може да угрози безбедност града. У тој молби дотакнута су и нека црквена питања. Которани су се жалили на кнеза Стефана Квирина, зато што је од катедралне цркве одузео неколико кућа, чиме јој је ускратио приходе од закупа. У настојању да спроводи строгу црквену дисциплину, бискуп је у уста которских грађана ставио захтев да которски кнез доведе свог личног капелана, као и да се, за плату од пет перпера, одреди један свештеник који ће се бринути о духовним потребама млетачке посаде у которском кастелу. На ове захтеве Сињорија је одговорила негативно.

На крају представке бискуп Марин Контарено се лично обратио Колеђу. Истакао је да су у његовој дијецези деспотови људи спалили мно-

⁸⁵ ИЦГ II/2, 224 (И. Божић).

⁸⁶ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 124-127 (n. 5777); *Listine* IX, 407-410.

⁸⁷ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 52 (n. 5708).

ге куће и починили разне друге штете. Иако му је бискупија сиромашна, постао је поверилац которске благајне за око 200 дуката. Пошто је Сенат опскрбио благајну, бискуп је молио да му његов новац буде враћен, како би могао да се у наредној години издржава «са оним сиромашним људима» и да обнови попаљене куће. На крају, Контарено је нагласио да сви знају колико се он намучио служећи Млетачку републику и радећи «за добро ове заједнице».⁸⁸ Оговорено му је да ће се тражити од которског кнеза да се обавести о условима бискуповог кредита. Уз то, кнез је требало да властима у Венецији достави списак свих дугова и кредита которске благајне.

Приликом обраћања млетачким властима, которски грађани су често наводили као главни узрок својих невоља држање сељака из околине. Већина тог становништва била је православне вере. Користећи ванредно стање које је изазвано Грбаљском буном, бискуп Контарено је настојао да што прилежније спроводи у дело одлуку дужда Франческа Фоскарија из 1446. године. У документу од 30. марта 1452, који се чува у Бискупском архиву у Котору, наведено је да је Михаило Враћен, викар Марина Контарена, натерао православног попа Бошка, сина свештеника из Доњег Грбља, да Лудвигу Мекша донесе 20 стари жита и 12 поклона на име дуга настаога за време Грбаљске буне. Годину дана касније, 11. фебруара 1453, Враћен је осудио, вероватно истог, попа Бошка из Драчевице да Николи Болицу плати 7 перпера, такође на име дуга.⁸⁹ Притисак око проверавања православног живља достигао је врхунац за време Контареновог наследника Бернарда из Пјеве ди Сако. Приликом једне канонске визитације, у селу Богдашић дошло је до физичког обрачуна између бискупа и једног православног калуђера.⁹⁰ Грбаљску буну угушио је у фебруару 1452. године Стефаница Црнојевић. Том приликом опљачкане су и попаљене куће грбаљских сељака. Вође побуне, њих око тридесет, похватани су на превару, осуђени на смрт и обешени у Котору, док су њихови пунолетни синови, заједно са око двеста побуњеника, трајно протерани са млетачких поседа. Подручје Грбља напустили су на дубровачким бродовима, који су их превезли у Апулију. Тешко је утврдити какву је улогу у тим догађајима имао которски бискуп, али је извесно да је његов даљи опстанак у Котору постајао све тегобнији.

Као што је поменуто, још током четрдесетих година бискуп је у више наврата покушао да напусти Котор. У јуну 1451. био је кандидат за бискупа Вићенце. Д. Фарлати наводи податак да је Марин Контарено 1452. годину провео у Вићенци као викар Петра Барба, у то време кардинала и бискупа тог града. Његов избор извршен је 27. септембра 1452. у прису-

⁸⁸ J. Valentini, AAV, Pars III, Tomus XXI, 64-70 (n. 5716); *Listine*, IX, 390-394.

⁸⁹ I. Stjepčević, *Prevlaka*, Zagreb 1930, 62.

⁹⁰ Dabinović, *op. cit.*, 137-138.

ству неколицине најугледнијих грађана Вићенце. Наредне, 1453. године, најугледнији которски бискуп 15. века заувек је напустио Котор у коме је провео пуне 24 године. Одлуком папе Николе V постављен је за бискупа града Тревиза.⁹¹

Након одласка Марина Контарена из Котора, чланови породице Контарини наставили су да играју запажену улогу у Млетачкој Албанији. Петар, Александар и Лука истакли су се у току сукоба са албанском великашком породицом Дукађина. У Котору је 1463. деловао трговац Ђовани Контарини. Клан Контарини прославио се и у борбама против Турака од 1466 до 1470. године: Матео је као кнез и капетан Скадра руководио његовом одбраном, Бертућо је одбио један напад Турака на Драч, док је Ђованију била поверена одбрана далеког и усамљеног Дања. У време наглог осипања млетачке власти у северној Албанији, Сенат је прогласио Франческа Контаринија за провизора Албаније. Он је 1477. погинуо у сукобу са Турцима. Према томе, док се један огранак породице Контарини у 15. веку прославио својим политичким и економским деловањем у самој Венецији, чији је репрезентативни израз представљала изградња Са' d' ого на Каналу Гранде, други чланови ове лозе одиграли су значајну улогу у очувању «Млетачке Албаније», учествујући у међусобицама балканских господара и ратовима против Турака.⁹²

Марин Контарено је, без сумње, био човек велике енергије и још већих амбиција. За време свог дугог епископата, настојао је да реши столетни спор између барске надбискупије и которске бискупије око јурисдикције над католичким парохијама у српској средњовековној држави. Био је ватрени присталица папске политике и непомирљиви противник базелских синодиста. У самој бискупији заводио је црквену дисциплину и сређивао финансије, не презајући од сукоба са которском властелом. Његов рад излазио је из црквених оквира: био је которски кнез и ревносни дипломата на преговорима у Венецији око угушења Грбаљске буне. Кратко речено: био је енергичан католички прелат и одани млетачки патрициј.

⁹¹ Farlati, *op. cit.* VI, 466.

⁹² O. Schmitt, *Das venezianische Albanien 370-371.*

Katarina Mitrović

**IL VESCOVO DI CATTARO MARIN CONTARENO
E LA DESPOTOVINA SERBA**

Riassunto

Quando, all'inizio del 1429, morì il vescovo di Cattaro, Secundo Nani, il papa Martino V nominò al suo posto Marin Contareno. Era l'11 giugno dello stesso anno. Marin Contareno proveniva dalla famiglia Contarini, tra le più famose famiglie veneziane. Alcuni membri di quella antica e potente famiglia già sostenevano un ruolo importante nel sistema di governo dell'Albania veneziana tra il 1392 ed il 1479. Inizialmente il nuovo vescovo trovò delle difficoltà nella sua diocesi: la disciplina ecclesiastica era abbandonata e le condizioni economiche disagiate. Perciò il vescovo decise subito di migliorare le finanze della chiesa di Cattaro. Suggerì al Consiglio minore cattarense di creare una nuova legge per i rettori di tutte le chiese della città e del distretto, che cercò di catalogare tutti i beni mobili e immobili ecclesiastici. Il governo e il vescovo avevano intenzione di fare un "catasticum et inventarium generale". Marin Contareno si interessava anzitutto della Cattedrale di San Trifone dove si trovavano le reliquie del patrono di Cattaro, ma anche del monastero di San Giorgio, accanto al villaggio Perast, che era una antichissima abbazia benedettina. Alla metà degli anni trenta cercò di risolvere il conflitto tra il vescovado di Cattaro e l'arcivescovado di Antivari (Bar), a proposito del diritto di giurisdizione sulle parrocchie cattoliche nello stato serbo. Un conflitto che esisteva da secoli. Una delle conclusioni dell'accordo di Smederevo, siglato il 14 agosto 1435 tra la Repubblica di Venezia e il despota serbo Đurađ Branković, comportava l'aiuto da parte del sovrano serbo al vescovo di Cattaro nelle sue intenzioni di rinnovare tutti i diritti sui cattolici nella Despotovina serba. Il 20 giugno 1435, il vescovo Contareno nominò Andrija Kečević, parroco di Janjevo, suo vicario generale in Serbia. Siccome Andrija Kečević rifiutò l'incarico, nuovo vicario generale divenne Tanuš, in quel tempo rettore della chiesa di Santa Maria a Kokeranci. L'anno successivo il vescovo nominò il patrizio veneziano Antonio Memo suo procuratore in Despotovina. In fin dei conti Marin Contareno non era riuscito a realizzare la sua giurisdizione sulla Serbia, perché la maggior parte dei cattolici da quelle parti erano ragusei. Vedevano Venezia come il peggiore nemico della loro patria, la Repubblica di Ragusa e non volevano sottoporsi ad un vescovo d'origine veneziana.

Nel distretto di Cattaro vivevano molti contadini ortodossi, il cui stato economico e sociale sotto il governo veneziano era tra l'altro, legato alla difesa della loro fede. Marin Contareno invece, come esponente degli interessi veneziani, fece di tutto per convertirli, cercando di espellere i preti ortodossi, i

quali avrebbero dovuto essere alternati con i pievani cattolici. Questi progetti erano sostenuti dal Senato veneziano e dal doge Francesco Foscari. Il vescovo di Cattaro trovò anche il tempo di dedicarsi ad impegni ecclesiastici più generali. Partecipò al Concilio fiorentino nel 1439, come uno dei più fedeli seguaci di papa Eugenio IV, che si contrapponevano ai sinodisti di Basel. Marin Contareno partecipò anche alle attività politiche del suo tempo. Così, dopo la morte improvvisa del provveditore veneziano di Cattaro Leonardo Bembo, lui fu viceprovveditore dal 29 marzo 1445 al 22 giugno 1446. In quei mesi Alfonso V, re del Regno napoletano, grande nemico della Repubblica di San Marco, avanzò delle pretese su quella parte della costa adriatica. Negli ultimi anni del suo episcopato Marin Contareno si occupò anche di affari diplomatici. Si fece mediatore tra i negoziati che Venezia intraprese con la Comune di Cattaro e Stefanica Crnojević, capitano della Zeta Superiore, nel 1448 e nel 1451. Dopo la sanguinosa fine della sommossa dei contadini di Grbalj, nel febbraio 1452, trenta ribelli furono ammazzati. Molti altri contadini che parteciparono a quella ribellione furono scacciati dal territorio sotto il governo veneziano e si rifugiarono in Puglia. Dopo quei fatti, la permanenza del vescovo veneziano a Cattaro diventava ogni giorno più insopportabile. Siccome Marin Contareno nel 1452. era a Vicenza, come vicario del cardinale e vescovo Pietro Bembo, il papa Nicolò V decise di nominarlo vescovo di Treviso nel 1453. Marin Contareno fu un energico ed ambizioso vescovo cattolico, già ispirato al nuovo spirito rinascimentale, seguace fedele della politica papale, ma soprattutto patrizio veneziano ed esponente degli interessi della Serenissima in Zeta e Albania.